

PROGRAMIN VE YAPIMCININ ADI	Dosya Analiz / 18 Özbekistan Notları 1	Prof. Dr. Kudret BÜLBÜL
YAYIN YERİ, TARİHİ VE SAATİ	TSR Yabancı Dil	

SİNYAL

SES

Başlık “Yitik Medeniyetin İzinde” de olabilir. Belki de daha uygun olurdu. Ama son zamanlarda Maturidi’de ya da Türkistan’da arandığı şekilde, Frederick Starr’ın çalışmasında olduğu gibi “Kayıp Aydınlanma” olmazdı. Çünkü Aydınlanma, Batı’yı geleneğinden koparan, aklın rehberliğinden başka hiçbir rasyonalite tanımayan bir kavram ya da Batı’yı bugüne getiren yol haritasıdır. İnsanlığın karşılaştığı en kanlı iki cihan savaşı da bu aydınlanmanın ürünüdür. Oysa bizim aradığımız yitik medeniyet, sömürmeyen, adalet eksenli farklı bir yol haritasıdır.

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Kudret BÜLBÜL’ün konuyla ilgili değerlendirmesini sunuyoruz...

Sözü Özbekistan ziyaretime getirmeye çalışıyorum. TİKA desteğiyle, ADAM (Ankara Düşünce ve Araştırma Merkezi), Sabahattin Zaim Üniversitesi ve Özbekistan Milli Üniversitesi işbirliğiyle düzenlenen sempozyum nedeniyle geçen hafta Özbekistan’daydık.

İnsan bin yıl öncesinde atalarının yaşadığı topraklara giderken, büyük büyük dedelerinden, ebelerinden (babaanne, anneanne) davet almış gibi hissediyor. Bin yıllık ayrılığın verdiği biraz hüznü, biraz özlem, biraz merakla.

Gitmeden, bölgeye dair biraz okuma yapmak istedim. Ama özelde Özbekistan’a, genelde Orta Asya’ya dair Türkçe’de bilimsel çalışmalar, hatırat, gezi notları öylesine sınırlı ki, sanki Atayurduna değil, Meksika’ya dair bir ön araştırma yapıyorsunuz. Bulunan kaynakların çoğu da Ankara’daki kitahavhlerinde bulunmuyor. Oysa İngilizce’de başta Yuri Bregel’in “A Historical Atlas of Central Asia”sı olmak üzere ne çok çalışma var.

Türkistan

Türkiye’de ve Özbekistan’da tarih bilincine sahip olanlar, bugün Türk Cumhuriyetleri olarak adlandırılan geniş coğrafyanın eskiden Türkistan olarak adlandırıldığını, Sovyet işgalinden sonra, Sovyetlerin bu bölgeyi parçalamak için farklı isimlendirmeler yaptığını sıklıkla vurguluyor. Daha sonraları Türkistan ifadesi de, bu coğrafya da büyük oranda unutulmuş, maalesef unutturulmuş. Türkiye Türkleri olarak biz Türk dünyasından rahmetli Özal’la, Sovyetlerin dağılmasından sonra

YAPIMCI	ÜNİTE AMİRİ	YAYIN DENETLEME KURULU DENETİMİ

haberdar olduk. Bu gezi sırasında bir katılımcının hatırası, durumun vehametini gösteriyor: “Ben Özal’dan önce, Japonlar tarafından yapılan bir İpek yolu belgeselinde Kazakları, Kırgızları, Özbekleri tanıtırken namaz kılan, abdest alan insanları gördüğümde çok şaşırđım. Bu toplumlari, aldığımız eğitimin de etkisiyle tarihte bir dönem var olan, ama zaman içinde tarihe karışan toplumlar sanıyordum. Hala varlarmış ve yaşıyorlarmış”.

Kuşkusuz geçmişı bilmek, yaşananların farkında olmak oldukça önemli. Evet, bugün Dođu Türkistan olarak adlandırılan bölgeyi de içerecek şekilde, Türkistan ifadesi geçmişte bu toplumların yaşadığı coğrafyayı ifade etmek için kullanılıyordu. Böyle olmakla birlikte bu duruma sürekli vurgu yapmak bizi daha ileriye götürmüyor. Bu durum sadece Sovyetlerde yaşanmış da değil. Ulus Devlet sürecinde dünyanın bütün ülkelerinde bu parçalanmalar bir şekilde yaşandı. Bir zamanlar Osmanlı Coğrafyası olarak tanımlanan bölgede bugün 52 devlet bulunduğu ifade edilmektedir. Yaşanan onca süreçlerden sonra, hayıflanmak yerine, ilişkilerin çok yönlü olarak nasıl geliştirilebileceği üzerine odaklanmak gerek. Bugün için anlamlı olan, tıpkı İngilizlerin Common Wealth, Fransa’nın Fransızca Konuşan Ülkeler Topluluđu ile yapmaya çalıştığı gibi, tarihi birliktelikleri çok yönlü işbirlikleri için vesile görme çabası içerisinde olmaktır.

Mimari

Taşkent’e sabah saatlerinde indiğimizde bizi yağın bir yağmur, tatlı bir ilkbahar günü karşılıyor. Bin yılın ayrılığı ve kavuşmanın duygularıyla büyük atalarımın bizi gözyaşlarıyla karşıladığı hissine kapılıyorum.

Havalanından otele giderken ve bütün gezi boyunca Taşkent’te, Semerkant’ta, Buhara’da ilk göze çarpan, Özbekistan’ın oldukça yeşil bir ülke olduğu. Geniş yollar, yüksek ağaçlar, parklar, çok iyi korunmuş tarihi doku hemen göze çarpıyor. Gezdiğimiz yerlerde, yüksek ağaçların boyunu aşan bir bina görmedim desem fazla abartmış olmam herhalde. Taşkent’in, Semerkant’ın, Buhara’nın tarihi bölgeleri açık hava müzesi gibi. İnsanı rahatsız eden, huzursuz eden, göze batan hiçbir yapılaşma yok. İnsan bunu görünce Türkiye’de neyi kaybettiğini daha iyi anlıyor. Yer yer gördüğümüz tek düze, soğuk, biçimsiz, ruhsuz Sovyet döneminden kalma binalar rahatsız edici olsa da, ülkenin geleneksel dokusunu bozan bu görüntü, yeni yapılarla değişiyor. Yeni binalar da tarihi dokuya tamamen uyumlu. Öyle ki bu yapıların yeni mi, tarihi mi olduğu ilk bakışta anlaşılıyor.

Bilim ve medeniyet

Özbekistan’da insanı en fazla etkileyen kuşkusuz Medreseleri. Bu topraklarda 15. Yüzyılda eğitime, bilime, kültür ve medeniyete ne büyük önem verildiğini, ne büyük aşamalar kaydedildiğini gördükçe, aldığı eğitimle bilimsel gelişmeleri sadece Batı’dan ibaret sanan bizim gibilerin gözleri şaşkınlıktan gittikçe açılıyor. Taşkent’teki 16. yy’dan kalma Kukeldaş Medresesi’ni gördüğümüzde, Prof. Dr. Mehmet Emin Göktaş, “16. Yy’da Batı’da, bu kadar görkemli, donanımlı ve kapsamlı bir eğitim binası yok” diyor.

YAPIMCI	ÜNİTE AMİRİ	YAYIN DENETLEME KURULU DENETİMİ

Semerkant'taki büyüleyici Registan Meydanı'nı görünce insanın günlerce orada kalıp bu muhteşem görseiliği seyredesi geliyor. Meydan, 2001 yılında UNESCO tarafından Dünya Kültür Mirası listesine eklenmiş. Meydan, aslında Külliye, Uluğ Bey, Şirdor ve Tilkari medreselerinden oluşuyor. Uluğ Bey Medresesi, 1420'de, Timur İmparatorluğu'nun (Gezi rehberimizin ifadesiyle Timurilerin) 4. Sultanı, gök bilimci Uluğ Bey tarafından yaptırılıyor. Uluğ Bey'in de sağlığında Matematik ve Astronomi dersleri verdiği bu medrese, devrinin en önemli üniversitelerinden biri olarak görülüyor. Her üç medresenin büyüklüğü, mimarisi o yıllarda eğitime ve bilime verilen önemin görülmesi açısından oldukça etkileyici.

Özbekistan'daki yüzlerce medreseden sadece Taşkent'deki Kukeldaş ve Buhara'daki Mir Arap Medresesi bugün eğitime devam ediyor. İnsan buna üzölmekle beraber, Türkiye'deki medreselerden hiçbirinin eğitime devam etmediğini bilince daha fazla üzölüyor. Oysa Oxford, Harvard gibi tarihi üniversiteler, tarihi binalarında eğitimlerini sürdürüyorlar. Süreklilik, gelenek, tarih, köklü bir medeniyet şuurunun kaybedilmemesi için Özbekistan'da da, Türkiye'de de medrese binalarının, Batı'da olduğu gibi, üniversitelerle daha fazla ilişkilendirilmesi, en azından bir kısmının tekrar eğitime kazandırılması acil bir ihtiyaç.

Orta Asya'ya bunca eser ve bilimsel buluşlar kazandıran, döneminin en önemli Matematikçisi ve Gök bilimcisi Uluğ bey'in hayatı hazin bir şekilde nasıl mı sonlanıyor? Diğer gözlemlerimizle birlikte haftaya devam edelim.

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Kudret BÜLBÜL'ün konuyla ilgili değerlendirmesini sunduk...

SÖZCÜK SAYISI: 851

YAPIMCI	ÜNİTE AMİRİ	YAYIN DENETLEME KURULU DENETİMİ